

УДК 379.85

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПІЛЬСЬКОГО АРЕАЛУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

В.В. Федорак

Івано-Франківська обласна державна адміністрація

На сторінках статті розкрито історико-географічні особливості становлення опільського регіону. На основі ландшафтної специфіки регіону та аналізу низки наукових досліджень окреслено етимологію терміну «Опілля». Здійснено спробу розкрити географічні особливості опільського регіону, визначити його територіальні рамки та ступінь туристичної привабливості. Історико-культурні надбання краю подано в контексті аналізу широкої історичної ретроспективи. Окреслено широке коло пам'яток: дерев'яні і кам'яні церкви, пам'ятники, замки, фортеці, а також вартісні в архітектурному плані громадські споруди. Подано оцінку стану їх музеєфікації. Зроблено висновки про доцільність використання природно-рекреаційного та історико-етнографічного потенціалу Опілля, зберігаючи та відтворюючи його традиційну етнокультуру для формування привабливого туристичного іміджу регіону; про перспективи розвитку туризму на Опіллі.

Ключові слова: Опілля, етнотуристичний потенціал, сакральні пам'ятки, музеї опільського регіону.

Актуальність. Українська культурно-традиційна й побутова дійсність, складовою якої є суто галиць-

кий локальний ареал, має розмаїтий регіонально-культурний колорит, що виявляє специфіку багатьох етнографічних груп українців – бойків, гуцулів, ополян, подолян, волинян, лемків тощо, без урахування цих локальних проявів та етнореалій неможливо сповна осмислити українську історію, визначити механізми популяризації національно-культурної спадщини на сучасному етапі. Одним із пріоритетних напрямів вітчизняної науки є вивчення історико-культурної спадщини українського народу, її осмислення нині набуває особливого сенсу, оскільки пов'язане не лише із суто пізнавальними інтересами, а й використанням кращих традицій у сучасній практиці національно-культурної розбудови України.

Туристична привабливість регіону Опілля зумовлена сприятливим природно-географічним різноманіттям, унікальними пам'ятками історичної спадщини України, місцями сакрального поклоніння людей, культурними атракціями, екологічною збереженістю і самобутньою культурою українських ополян. Для цілісної характеристики туристичного потенціалу західноукраїнського регіону важливе значення нині набувають питання, пов'язані з дослідженням його соціокультурних особливостей та ет-

нографічних груп.

У нашій розвідці маємо на меті, з'ясувавши історико-культурні та географічні особливості опільського етнографічного ареалу, дати оцінку його сучасній ролі у контексті становлення етнотуристичного потенціалу Галичини.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- з'ясувати етимологію терміна «опілля»;
- розкрити географічні особливості опільського регіону;
- визначити ступінь туристичної привабливості Опілля.

Виклад основного матеріалу.

Традиційна етнокультура може становити значну складову національного туристичного продукту на ринку міжнародного туризму, підґрунтя цьому було закладене з проголошенням незалежності України, коли розпочалося комплексне вивчення історичних, етнографічних, етнологічних, релігійних, демографічних та інших досліджень українських Карпат. Внаслідок тривалого періоду бездержавності на теренах України об'єктивно закріпилися внутрішні відмінності в межах одного етносу, які знайшли своє відображення в традиційній архітектурі, національному одязі, звичаях та обрядах тощо.

Опілля є західним продовженням подільського етнографічного ареалу, що входить у зону Прикарпаття. Цим терміном визначається територія північно-західної частини Подільської височини у межах Львівської,

Івано-Франківської і центрального західного виступу Тернопільської областей. З етнографічного погляду ця територія вивчена ще слабо, хоч уже сам її простір, особливості розташування становлять чималий науково-пізнавальний, зокрема історико-етнографічний інтерес.

Надзвичайно потужний природно-ресурсний потенціал цього краю (велика кількість мінеральних джерел і цінних мисливських звірів, запаси грибів, плодів і ягід, кліматичні умови) сформував необхідні передумови, можливості та перспективи широкомасштабного рекреаційного природокористування для оздоровчого відпочинку, санаторно-курортного лікування та найрізноманітніших видів туризму: екскурсійного, етнографічного, спортивно-оздоровчого, релігійного, пригодницького, екологічного, сільського зеленого, розважального, екстремального та ін. [5, с. 72].

Додатковою причиною активізації дискусій щодо виокремлення Опілля у Західній Україні як окремого етнокультурного регіону з природними межами стало також почуття місцевого патріотизму, звуженого до одного регіону. В цьому, на наш погляд, виявляється один із головних мотиваційних чинників реалізації його туристичної привабливості.

Велике значення для дослідження історичних особливостей становлення цієї території, нагромадження її культурної спадщини, має з'ясування етимології самого терміна. Сучасний варіант використання слова «опілля» слугує для наукового аналізу

й типізації регіонів, що мають певну (опільську) характеристику ландшафтів. У географічній практиці стосовно використання слова «опілля» історично склалася ситуація, що закріпила три головні його варіанти: а) типові господарські оточення (полями) давніх міст: у такому разі вони отримували додаткову назву за належністю цих земель (опіль) до конкретного міста (Рогатинське Опілля, Львівське Опілля, Володимирське Опілля); б) назва конкретного географічного регіону, де землі такого типу зближувалися територіально і займали великі площі (Опілля, Опілля Мале, Опілля Велике); в) термін для означення ландшафту чи груп ландшафтів (опільська група природних районів, опільські ландшафти) [7, с. 194].

Слово «опілля» має, мабуть, дуже давню історію та традицію на великій території, зокрема, в Польщі, Україні, Білорусі та Росії. Географічні назви з використанням слова «опілля» є переважно там, де природно поєднувалися лісові та трав'янисті рослинні формації, що були індикатором своєрідних комплексів [5, с. 73].

Отже, назва конкретного регіону «опілля» з'являлася там, де через географічну специфіку регіону були поля, обрамлені лісами. Вони виникли тут як наслідок природного генезису лісостепу, а також унаслідок антропогенного перетворення (на місці випалених широколистяних чи мішаних лісів з родючими ґрунтами були створені поляни і поля, а територія з такими полями могла отримати назву «опілля»). Найшвидше такі опілля

формувалися біля міст, давніх адміністративних центрів, князівських столиць, які, відповідно, виникали і розросталися на родючих землях із потенційно багатими полями та пасовищами і поблизу лісових мисливських угідь із запасами дерева для будівництва та опалення [2, с. 81].

У ранньослов'янський період на території Опілля проживали племена дулібів і в південній смузі – білих хорватів. Густо заселеною була ця земля в княжу добу, особливо в період Галицько-Волинського князівства стабільний контингент автохтонного населення зберігався і в часи польського й австрійського панування, супроводжуваного впродовж багатьох століть всілякими дискримінаційними заходами стосовно українців і посиленою колонізацією цього краю переселенцями з інших країн, заснуванням і стимулюванням польських, німецьких, чеських поселень тощо. Однак корінний український народ стійко оберігав і захищав свою етнокультурну самобутність, мову, релігію, побутові традиції [9, с. 124].

Український дослідник Р. Коритко стверджує, що до Опілля входять Рогатинський та північна частина Галицького районів Івано-Франківської області, Бережанський і Монастирський райони Тернопільської області, південні обшири Золочівського і майже всі землі, крім північних, Перемишлянського, південно-східна смуга Пустомитівського, Миколаївського та північна частина Жидачівського районів Львівської області [5, с. 72].

Нові умови життя сприяють

тому, що у багатьох людей з'явилися потреби та можливості їх задоволення, відтак постійно зростає попит на етнотуристичні послуги. Збереження етнографічної самобутності набуває національного значення: дає поштовх для відродження і розвитку традиційної культури (народної архітектури, мистецтва, промислів); через етнотуризм мешканці урбанізованих територій на яких панує масова уніфікована культура мають можливість пізнавати справжні традиції регіону. Унікальними рекреаційними об'єктами Опільського туристичного ареалу є оборонні замки, які знаходяться у містах (Золочів, Комарне), селищах (Великий Любитель, Нові Стрілища), селах (Чорний Острів, Старе Село, Свірж та ін.)

Золочівський замок побудований у 1634–1636 рр., його першим власником був польський магнат Я. Собеський – батько майбутнього польського короля Яна III Собеського. Фортифікації твердині були спроектовані за вимогами тогочасної військової техніки, на голландський зразок XVII ст. Замок збудований за зразком цитаделі бастионного типу і зберігся до нашого часу майже повністю. На подвір'ї замку розташований пізньоренесансний Великий палац і Китайський палац у формі ротонди. У Золочеві, крім замку, збереглася ще одна середньовічна мурована оборонна споруда – оборонний двір (арсенал) XIV ст. [2, с. 83].

Свірзький замок згадано вже в XV ст., він розташований у північно-східній частині с. Свірж Перемишлянського району Львівської області.

Замок стоїть на горі Белз, яку колись оточували болота. Вся територія замку розділена на дві частини: більшу – житлову і меншу – господарську. На увагу заслуговують фасад з брамою і дві наріжні башти. Ця чудова твердиня належала родинам Свірзьких і Цетнерів. Граф Цетнер перебудував замок і значно зміцнив його. Замок кілька разів здобували козацькі загони, а в 1648 р. спалили татари. Проте в 1672 і 1675 рр. він вистояв турецьку облогу і захистив людей, що втекли з Поморянського замку. Під час Першої світової війни замок згорів, однак в 1925р. знову відбудований. Історична пам'ятка не раз ставав об'єктом кінзйомок. Саме тут зняті незабутні кадри останніх миттєвостей палкого кохання д'Артаньяна і Констанції в одному з найпопулярніших фільмів декількох поколінь глядачів [9, с. 67].

Іншим сегментом атракційності опільського регіону є сакральні пам'ятки. До них належать скельно-печерні культові комплекси, монастирі-фортеці, оборонні костели, церкви, синагоги та вежі-дзвінниці. Поблизу с. Ілів Миколаївського району Львівщини збереглося святилище-некрополь білих хорватів, а у с. Дуброва – печерний комплекс хорватської доби. Крім замку, церкви та середньовічного арсеналу, у Золочеві з оборонних споруд зберігся ще бароковий костел Вознесіння Діви Марії як частина комплексу монастиря домініканців XVI–XVIII ст. В селі Уневі Перемишлянського району Львівської області розташований архітектурний комплекс Унівської Лаври – монастиря-фортеці XIV ст., заснова-

ного князем Федором Любартовичем. Лавра славиться чудотворною іконою Богоматері, яка зберігається в оборонній церкві Успіння Богородиці, та цілющим джерелом. В 1606 р. тут перебував відомий український полеміст І. Вишенський, який написав «Послання до стариці Домініканії». У місті Бібрці Перемишлянського району є старовинний костел святого Миколая із дзвіницею, збудований 1402 р. У селі Дунаїв Перемишлянського району 1413 р. влаштовано садибу львівських католицьких архієпископів. Досі в Дунаєві зберігся оборонний костел святого Станіслава XV–XVI ст. Чудовою пам'яткою міста Комарного Городоцького району Львівщини є костел Різдва Пресвятої Діви Марії, який за зовнішнім виглядом не поступається львівським храмам. Костел зведений у другій половині 50-х років XVII ст. Будівничі храму зуміли наділити ренесансну споруду красою з відтінком погрози: на фасаді голівки ангеликів чергуються з ключоподібними бійницями. В селищі Нові Стрелища Жидачівського району тієї ж області зберігся бароковий костел XVII ст. [1, с. 163].

Перспективним рекреаційним опільським регіоном на Прикарпатті є Рогатинщина, що має вдале географічне розташування. Активний розвиток тут туристичної інфраструктури підсилює той факт, що до Списку ЮНЕСКО увійшов такий об'єкт, як дерев'яна церква Святого Духа, спорудження якої на думку більшості дослідників датується 1598 р. Автентичний іконостас цієї церкви – не тільки визначне явище українського мистецтва, а й пам'ятка,

що має загальнолюдське значення у процесі збереження національно-мистецької спадщини. У 1650 р. за сприяння братства, яке діяло при церкві, було створено ренесансно-бароковий іконостас, що є одним з трьох найстаріших іконостасів нашої країни. З 1983 р. церква Святого Духа музеєфікована і працює на правах філіалу Музею мистецтв Прикарпаття [1, с. 164].

Також популярними туристичними об'єктами Івано-Франківщини на Опіллі є: садиба Рея (XIX ст.); костел Святої Анни (XVII ст.); пам'ятник Роксолані (місто Рогатин); костел кармелітів (1624 р., селище Більшівці); Національний заповідник «Давній Галич» (село Крилос); церква святого Пантелеймона (XII ст., село Шевченкове); Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (село Крилос) [8, с. 471].

Зокрема, на берегах Дністра в свій час судилося постати одному з наймогутніших осередків української державності – великому княжому градові Галичу. На Виноградній горі і зараз велично стоїть пам'ятка тих часів – церква св. Пантелеймона XII ст. з вишуканою білокам'яною різьбою. На Галич-горі туристів зустрічає відновлена в наш час старо-винна фортеця XIV ст. – Старостинський замок.

У місті Галич 1994 р. створено національний заповідник «Давній Галич» на базі комплексу пам'яток давньоукраїнської історії і культури. Він охоплює Галицьке городище X–XIII ст. у селі Крилос, храм святого Пантелеймона – унікальну пам'ятку архітектури XII–XIII ст. Церква святого Пантелеймона споруджена близько

1200 р. У середині XIV ст. її передано католикам, відтоді відома як костел святого Станіслава. Храм неодноразово руйнували. У 1926 р. його частково відремонтували, а 1997–1998 рр. пам'ятку відреставровано. Біля храму стоїть дзвіниця (1611 р.). У місті також збереглися церкви Різдва Христового й Успенська, митрополичі палати, фундаменти Успенського собору, відомого з літописів, руїни замку (XIV–XVII ст.). На території заповідника розташовані також музей історії давнього Галича і музей народної архітектури і побуту. У Галичі складали Галицько-Волинський літопис XIII ст., створено одну з найдавніших пам'яток староукраїнської писемності Київської Русі-України – Галицьке Євангеліє, ікону «Покрови Богоматері» та мініатюри Галицького Євангелія XIV ст. [2, с. 89].

Музеефікація історико-культурних пам'яток опільського регіону відбулась завдяки функціонуванню історико-етнографічного музею «Берегиня», згаданого вище музейного комплексу міста Рогатина, історико-етнографічних музеїв сіл Бовшів, Тумир, Дем'янів, музею «Опільська хата» селища Букачівці. Загалом у їх збірках налічується більше 17 тисяч музейних предметів. Так, важливий дослідницько-творчий доробок колективу музею «Берегиня» – це опис за системою, правдивий фактологічний матеріал, а не домисел з назвами населених пунктів Опілля, з записами місцевих термінологій назв предметів одягу, орнаментальних мотивів і технік вишивання [4, с. 23].

Наведене вище переконливо доводить, що Опілля є однією з основних ділянок у сфері створення конкурентноспроможного на внутрішньому та світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити найвибагливіші смаки туристів. Для успішного розвитку відпочинку в сільських етнографічних районах Опілля розглядають ідеологію відродження всього спектра традиційної культури, починаючи від форм господарювання до надбань духовної сфери.

Перспектива розвитку етнічного туризму на Опіллі є значною і вона може бути реалізована в таких напрямках: аналіз ринку етнічного туризму з метою визначення кола потенційних клієнтів; активізація створення гостинних дворів та формування реклами про них; відновлення традиції селян щодо побуту, приготування смачних страв та вишуканого сервісу туристам; здійснення архітектурно-рекреаційної реконструкції об'єктів туризму; проведення етнографічних фестивалів, розробка анімаційних програми для збільшення тривалості перебування відпочиваючих; розширення кола міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації стосовно етнічного туризму; формування нових маршрути по визначних місцях, архітектурних та культових спорудах, тощо; створення інформаційних центрів для збору та оперативного поновлення туристичної інформації.

Для того, щоб підвищити привабливість етнічного туризму у за-

хідноукраїнському регіоні, необхідно приділити значну увагу зростанню якості послуг, модернізувати та реконструювати об'єкти розміщення, а також залучати інвестиції. Для подальшого чіткішого визначення й структуризації критеріїв, за допомогою яких можна було б відрізнити етнічний туризм від усіх інших та сегментувати його за формами організації дозвілля, необхідно закріпити низку вимог до нього. Дуже важливо, щоби приділяли увагу роботі громадських музеїв, які часто потребують допомоги територіальних громад та їх керівництва.

Висновки. Доцільно повніше використовувати у всіх складових туристичної діяльності різноманітний природно-рекреаційний та історико-етнографічний потенціал регіону Опілля, при цьому зберігаючи та відтворюючи традиційну етнокультуру українських ополан, популяризуючи туристичні об'єкти історичної пам'яті в регіоні Опілля, розробляючи туристично-краєзнавчі маршрути й інфраструктурно облаштовуючи мережі краєзнавчих стежок і турмаршрутів. У цей спосіб згідно сучасних вимог, на нашу думку, вдасться сформувати привабливий туристичний імідж регіону. Слід звернути увагу на активізацію виставково-ярмаркового сегменту, а також проведення різноманітних туристичних семінарів та медіа-акцій, які безумовно сприятимуть підвищенню атракційності регіону.

Таким чином, особливої туристичної привабливості опільській землі надають численні об'єкти

історико-культурної спадщини, які включають у себе незліченну кількість дерев'яних і кам'яних церков, пам'ятників, замків і фортець, цінних в архітектурному плані громадських споруд тощо. Серед цього переліку можна виділити замки і фортеці, оскільки саме вони виступають основним ключем до минулого, до тих героїчних часів, коли наші предки боролися проти загарбників. Тому пам'ятки оборонного зодчества мають неабияку історичну цінність, а відповідно, і туристичну.

Література

1. Гембарська В. Дерев'яні церкви Опілля. Архітектурно-планувальне вирішення та типологія / В. Гембарська // Збереження та використання культурної спадщини України : проблеми та перспективи. – Галич, 2004. – С. 162–170.
2. Горбаль У. Рекреаційно-туристичний потенціал Опілля та особливості використання етнокультурної спадщини регіону в туристичних атракціях / У. Горбаль // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: географія. – 2009. – Вип. 36. – С. 81–89.
3. Гуменюк Г.М. Перспективи розвитку етнічного туризму на Прикарпатті / Г.М. Гуменюк, Р.П. Загнибіда // Рекреаційний потенціал Прикарпаття : історія, сучасний стан, перспективи : [Мат. н.-п. конф.] / Ін-т туризму ПНУ ім. В. Стефаніка [та ін.] ; [голова редкол. В. Клапчук]. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 2. – С. 81–86.
4. Івано-Франківщина туристич-

на. Бойківщина. Гуцульщина. Опілля. Покуття / Голов. упр. туризму і культури ОДА. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 19–25.

5. Коритко Р. Природні умови, історико-географічні особливості Опільського краю / Р. Коритко // Опілля як етноісторична цілісність : Мат. н.-теор. конф., м. Бережани, 12 жовтня 2006р. / Державний історико-архітектурний заповідник у м.Бережани / В. Бушта (ред.кол.). – Т. : Джура, 2008. – С. 72–76.

6. Котович В. Назви найдавніших поселень Опілля / В. Котович // Галич і Галиц. земля в державотворч. процесах України : Мат. міжнар. ювіл. наук. конф. – Івано-Франківськ; Галич, 1998. – С. 330–333.

7. Муха Б. «Опілля» – слово, назва і термін // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія географія. – 2004. – Вип. 30. – С. 194–200.

8. Опілля // Прикарпаття: спадщина віків / [авт. ідеї та голов. ред. М. Кугутяк]. – Л., 2006. – С. 470-471.

9. Опілля : [монографія] / Нац. заповідник «Давній Галич» [редкол.: Я. Клюба, О. Береговський, Л. Бойко та ін.]. – Галич : Давній Галич, 2010. – 205 с.

Fedorak V.V. HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF OPILLIA AREAL IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN ETHNIC TOURISM INDUSTRY. *Om the pages of the article the historical and geographical features of forming Opillia region are disclosed. Based on the landscape fea-*

tures of the region and analysis of a number of scientific researches the etymology of the term «Opillia» is outlined. The attempt to discover the geographical features of Opillia region is made, its territorial borders (in Ivano-Frankivsk, Ternopil and Lviv regions) and the degree of tourism attractivity of the region are defined. The analysis of historical and cultural heritage of the edge in the context of the broad historical retrospective is given. A wide range of the most attractive monuments is outlined: wooden and stone churches, monuments, castles, fortresses and the most valuable public architectural structures. The special importance of fortifications construction for tourism development is emphasized. The assessment of the state museumification 17 thousand museum exhibits is posted. The following conclusions are drawn: about the advisability of using natural and recreation in all tourism branches, historical and ethnographic potential of Opillia, with preserving and recreating its traditional ethnic culture to create an attractive tourism image of the region at the international level; about the possibility of creating the competitive tourism product on the domestic and world market based on the resources of the region; about the future development of ethnic tourism in Opillia.

Keywords: *Opillia, ethnic tourism potential, sacred monuments, museums of Opillia region.*

Федорак В.В. ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОПОЛЬСКОГО АРЕАЛА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ ЭТНОТУРИСТИЧНОЙ ОТРАСЛИ. На страницах статьи раскрыты историко-географические особенности становления опольского региона. На основе ландшафтной специфики региона и анализа ряда научных исследований очерчено этимологию термина «Ополье». Предпринята попытка раскрыть географические особенности опольского региона, определить его территориальные рамки и степень туристической привлекательности. Историко-культурное наследие края представлено в контексте анализа широкой исторической ретроспективы. Определен широкий круг памятников: деревянные и каменные церкви, памятники, замки, крепости, а также ценные в архитектурном плане общественные сооружения. Дана оценка состояния их музеефикации. Сделаны выводы о целесообразности использования природно-рекреационного и историко-этнографического потенциала Ополья, сохраняя и воспроизводя его традиционную этнокультуру для формирования привлекательного туристического имиджа региона; о перспективах развития туризма на Ополье.

Ключевые слова: Ополье, этнотуристичний потенціал, сакральні пам'ятники, музеї опольського регіона.